

ЗВІТ

Стратегічний звіт

Підтримка адвокатів у кримінальних
провадженнях, пов'язаних зі збройним
конфліктом в Україні

Цей текст можна завантажити винятково для особистих дослідницьких цілей. Будь-яке додаткове відтворення в паперовій чи електронній формі потребує згоди автора. У разі цитування або посилання варто зазначити повне ім'я автора, назву, серію робочих документів чи іншу серію, рік і видавця.

Table of Contents

Вступ	4
Розділ 1. Ролі, обов'язки та міжінституційна підтримка	7
1.1 Відсутність централізованого координаційного органу	7
1.2 Диспропорція між суб'єктами системи кримінального правосуддя	10
Розділ 2. Визначення статусу адвоката: спеціалізований, але інклюзивний підхід	12
2.1 Мотивація як основний компонент	14
2.2 Конфлікти інтересів	15
2.3 Обов'язкова спеціалізація	16
2.4 Роль приватних юридичних фірм	17
2.5 Усе більша спільнота	18
Розділ 3 — Ресурси й освітні можливості	19
3.1 Координація та централізація навчальних можливостей	20
3.2 Формати навчання	22
3.3 Поширення та переклад матеріалів	24
3.4 Доступ до відповідних засобів	24
Розділ 4 — Можливості для діалогу	26
Висновки та подальші кроки	27

Вступ

Оскільки українські суди продовжують порушувати й розглядати справи, пов'язані зі збройним конфліктом, критично важливо забезпечити справедливість цих процесів. В умовах національної та міжнародної уваги забезпечення справедливості свідчить про готовність України дотримуватись національних, регіональних і міжнародних правових зобов'язань та здійснювати легітимне правосуддя в межах власної юрисдикції — фактор, що впливає на принцип комплементарності з міжнародними процесами.

Основним елементом будь-якої справедливої системи правосуддя є сильний і незалежний захист. Без ефективного представництва з боку захисту принцип рівності сторін істотно порушується, що підриває легітимність і (сприйману) справедливість судових рішень. Від початку збройного конфлікту в Україні суб'єкти кримінального правосуддя, зокрема слідчі, прокурори та судді, отримували підтримку як на національному рівні, так і з боку міжнародних партнерів задля підвищення спроможності ефективно розслідувати, переслідувати та розглядати справи щодо злочинів, пов'язаних із конфліктом. Така підтримка передбачала міжінституційну взаємодію, структурну інтегровану допомогу й освітні програми через центральні національні навчальні установи, зокрема Тренінговий центр прокурорів і Національну школу суддів. Утім, попри високу мотивацію окремих адвокатів до підвищення спроможності представляти обвинувачених у справах, пов'язаних із конфліктом, а також наявність потужної мережі національних і міжнародних організацій, що тісно з ними співпрацюють, вони продовжують стикатися із системною маргіналізацією, хронічною нестачею ресурсів і значними професійними й особистими ризиками.

У червні 2023 року програма USAID «Справедливість для всіх» оприлюднила звіт «адвокати у справах про воєнні злочини в Україні: оцінка потреб» (далі — Оцінка потреб USAID 2023 або Оцінка 2023), покликаний підтримати Координаційний центр з надання правничої допомоги (КЦПД) і Асоціацію правників України (АПУ) у визначенні конкретних кроків, які можна зробити для підтримки українських адвокатів, що здійснюють захист у справах про воєнні злочини в національних судах. Оцінка потреб USAID 2023 засновувалася на опитуванні українських адвокатів, індивідуальних інтерв'ю з адвокатами, які здійснювали захист у справах про воєнні злочини в національних судах, а також фокус-групах за участю суддів, прокурорів, правозахисників і міжнародних фахівців із кримінального захисту. У документі загалом зазначено, що українські

адвокати, зокрема ті, що співпрацюють з системою безоплатної правничої допомоги, «готові й мають рішучість ціною великих особистих жертв захищати відповідачів у справах про війнні злочини, роблячи це професійно й гідно», однак вони «також потребують підтримки й допомоги, щоб бути належно підготовленими до нових викликів, які супроводжують ці справи» (с. 5–6). З огляду на ці потреби в Оцінці 2023 року наведено рекомендації щодо того, як відповісти на ці виклики за допомогою тренінгів, формування професійних мереж і здійснення просвітницької роботи.

У 2024 році Програма USAID «Справедливість для всіх» оприлюднила перший звіт, що фіксує прогрес, досягнутий у 2024 році щодо впровадження рекомендацій, сформульованих у Звіті про оцінку потреб 2023 року (далі — Звіт про перебіг проєкту USAID за 2024 рік або Звіт 2024 року). Згідно зі Звітом 2024 року, лише одну з рекомендацій було реалізовано, три було частково реалізовано, а сім залишилися невиконаними. У звіті зазначено, що «є потенціал для покращення наступного року як для національних партнерів (АПУ, КЦПД), так і для міжнародних партнерів (USAID, Міжнародна асоціація юристів (IBA), Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ), Інститут Ассера) у сфері посилення спроможності українських адвокатів ефективно вести справи про війнні злочини з метою гарантувати [...] права на справедливий суд» (с. 10).

Інститут Ассера працює над посиленням знань українських адвокатів у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом, щодо міжнародних правових стандартів, включно з міжнародним кримінальним правом і гарантіями справедливого судового розгляду. У межах свого [проєкту MATRA-Україна \(2020–2024\)](#) Інститут створив навчальний курс для адвокатів захисту та представників потерпілих, а також інструмент оцінювання, у співпраці з Асоціацією правників України; курс і досі доступний [онлайн](#). У червні 2025 року Інститут опублікував [«Посібник для правників в Україні: забезпечення справедливості у провадженнях, пов'язаних із збройним конфліктом»](#) у межах [проєкту «Відновлення гідності та правосуддя в Україні»](#), що також фінансується Міністерством закордонних справ Нідерландів. Крім того, Інститут провів стратегічні зустрічі з міжнародними партнерами щодо питання захисту й забезпечив участь українських адвокатів у багатьох тренінгах, навчальних візитах і публічних заходах.

23 та 28 травня 2025 року Інститут Ассера провів ще дві стратегічні зустрічі з ключовими зацікавленими сторонами, серед яких провідні українські адвокати, національні й міжнародні партнери, які тісно співпрацюють з адвокатами в Україні. Метою цих

зустрічей було підбити підсумки досягнутого (зокрема з урахуванням результатів моніторингу в Оцінці 2023 року та Звіті 2024 року) і обговорити поточні потреби й стратегії щодо навчання адвокатів, інституційної структури, підтримки з боку міжнародних партнерів, а також етичних, психологічних викликів і тиску.

Цей Стратегічний звіт ґрунтується на попередній оцінці та звіті USAID і нещодавніх стратегічних зустрічах, щоб окреслити сталі виклики та запропонувати перспективні стратегії, спрямовані на те, щоб українські адвокати були належним чином підготовлені до орієнтування в складному правовому та процесуальному ландшафті справ про злочини, пов'язані зі збройним конфліктом. Звіт викладено в чотирьох розділах:

- (1) ролі, обов'язки та міжінституційна підтримка;
- (2) визначення статусу адвоката: спеціалізований, але інклюзивний підхід;
- (3) ресурси та можливості для навчання;
- (4) можливості для діалогу.

Рекомендації, викладені в цьому звіті, сформульовано таким чином, щоб орієнтувати дії уряду України, правників і міжнародних партнерів. У висновку наведено подальші кроки для відповідних зацікавлених сторін із метою використання наявної динаміки та ресурсів для спільного посилення цього основного компонента системи правосуддя.

Розділ 1. Ролі, обов'язки та міжінституційна підтримка

1. Реалізація стратегічного підходу до захисту в справах, пов'язаних із конфліктом, в Україні вимагає спільних зусиль багатьох суб'єктів, які має координувати центральний орган, із чітким визначенням ролей і обов'язків та міжінституційною підтримкою для усунення розбіжностей між різними гілками кримінального судочинства.

Рекомендація 1. Створити координаційну робочу групу з представників багатьох сторін, у якій державні органи відіграватимуть центральну роль у розподілі ролей і обов'язків. Робота має спиратися на *де-факто* робочу групу за участі КЦПД, АПУ, міжнародних партнерів та інших ключових зацікавлених сторін. Процес вступу до ЄС створює політичний важіль для просування необхідних реформ і виділення ресурсів на потреби сектора правосуддя, зокрема захисту.

Рекомендація 2. Усунути освітні, фінансові й інституційні диспропорції: Уряд України має забезпечити фінансування й інституційну підтримку для гарантування рівності сторін і надання належних умов для ефективного здійснення захисту в судовому процесі. Також необхідно впровадити захисні заходи для протидії упередженому ставленню з боку прокурорів і суддів до адвокатів, яке може призвести до упередженості чи порушення презумпції невинуватості, щоб забезпечити відповідність національним, міжнародним і європейським зобов'язанням щодо справедливого судового розгляду. Комітети Верховної Ради України й Уповноважений Верховної Ради з прав людини (Омбудсман) можуть відігравати роль у моніторингу й адвокації для подолання нерівності. Крім того, суб'єкти кримінального правосуддя, як-от слідчі, прокурори та судді, повинні докладати зусиль для розуміння ролей одне одного та подолання дисбалансу.

1.1 Відсутність централізованого координаційного органу

2. Одним із питань, яке неодноразово порушували під час обох стратегічних зустрічей, була відсутність чіткого інституційного «центру» або централізованого координаційного органу для ініціатив, спрямованих на підтримку адвокатів. Відсутність такої опорної структури створює ризики фрагментації зусиль, дублювання ресурсів і прогалин у наданні підтримки. Оцінка потреб USAID 2023 відображає необхідність скоординованих дій із боку кількох інституцій, серед яких уряд, Національна асоціація адвокатів України (НААУ), КЦПД, АПУ та міжнародними партнерами. Централізація та

чітке розмежування ролей і відповідальності дозволили б не лише визначити контактні точки, але й забезпечити координацію різних ініціатив — від навчальних програм і розробки ресурсів до адвокації законодавчої реформи та професійного захисту. Це також дало б змогу централізовано збирати як якісні, так і кількісні дані про виклики, перед якими постають адвокати в справах, пов'язаних із конфліктом, щоб на основі доказів формувати політику й спрямовувати національні й міжнародні ресурси ефективніше. Такі дані можуть охоплювати, зокрема: навантаження в справах, оплату праці, доступ до ресурсів, інциденти, пов'язані з безпекою, і конкретні потреби в професійному розвитку, що забезпечило б міцну базу для цільових інтервенцій. Наразі врядування в адвокатурі й захист прав адвокатів загалом відокремлені від функціонування системи безоплатної правничої допомоги та викликів, з якими стикаються адвокати, що співпрацюють із цією системою.

3. На державному рівні питання стратегічного підходу до захисту обвинувачених у справах, пов'язаних із конфліктом, наразі не визначено як пріоритетне. У нещодавно затвердженій Дорожній карті у сфері верховенства права в контексті вступу до ЄС зазначено, що для ефективного правосуддя потрібна прозора, підзвітна й професійна адвокатура, що передбачає «удосконалення системи підвищення кваліфікації адвокатів із метою гарантування безперервного навчання» (Розділ 1.8 «Судова влада»). Це вказує на те, що НААУ може відігравати центральну роль. Такий підхід узгоджується також із Тіньовим звітом до розділу 23 «Правосуддя та основоположні права» у Звіті Європейської комісії про Україну за 2023 рік, де підкреслюється, що реформа адвокатури є нагальною (с. 148). Крім того, у Дорожній карті перелічено низку заходів, що стосуються процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених у кримінальному провадженні, реалізацію яких заплановано на 2027 рік (Розділ 3.8 «Основоположні права»). Однак у ній не згадується про підтримку адвокатів, які представляють обвинувачених. Замість цього, права обвинувачених розглядають переважно в контексті нагляду за діяльністю органів досудового розслідування та їхніх обов'язків щодо ефективного розслідування порушень на етапах досудового слідства. Серед установ, відповідальних за реалізацію цих заходів, зазначено Офіс Генерального прокурора, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки України, Національну поліцію, а також Міністерство юстиції та Міністерство внутрішніх справ. У той час як КЦПД визнано відповідальним органом за реалізацію заходів щодо зміцнення прав потерпілих, у контексті зазначених вище заходів його не згадано, найімовірніше, через те, що вони сформульовані загальними термінами, і не було виявлено недоліків у

- діяльності КЦПД щодо інших категорій обвинувачених. Через відсутність державного підходу до забезпечення належного захисту в справах, пов'язаних із конфліктом, окремі інституції були запропоновані як потенційні координатори або вже взяли на себе роль координаторів відповідних ініціатив.
4. Хоча НААУ дійсно є основною зацікавленою стороною в контексті ширших ініціатив із реформування адвокатури та зміцнення верховенства права, вона досі не ініціювала заходів, які б враховували унікальні виклики щодо представництва обвинувачених у справах, пов'язаних із конфліктом. Натомість КЦПД взяв на себе ініціативу щодо координації зусиль, покликаних посилити спроможність адвокатів, призначених для представництва обвинувачених у таких справах, навіть за відсутності чітких вказівок від уряду. Ця діяльність здійснюється в партнерстві з потужною мережею громадських організацій в Україні, зокрема з Асоціацією правників України.
 5. Як показано у Звіті про перебіг проєкту USAID за 2024 рік, КЦПД та АПУ підтримують робочі партнерські відносини з низкою міжнародних партнерів, які надавали підтримку. Проте відсутність окремого політичного рішення або стратегічного пріоритету на рівні державної політики, який би визнавав важливу координаційну роль КЦПД і АПУ на практиці, створює ризик залежності від фінансування та ресурсів. Це особливо помітно на прикладі кількох ініціатив, реалізацію яких було зупинено через скорочення фінансування з боку США. У майбутньому буде важливо перейти від поодиноких навчальних заходів до ширших структурних реформ, які створюють сприятливе середовище для ефективної роботи адвокатів.
 6. Стійкий підхід до підтримки адвокатів в Україні потребує чіткого визначення ролей і обов'язків, з урахуванням реалістичних часових меж і необхідних ресурсів для реалізації. Хоча, як зазначено в Оцінці потреб USAID 2023, розглядали варіанти створення окремого підрозділу в межах НААУ, КЦПД або АПУ, наразі жодних кроків у цьому напрямі не вжито. Водночас створення одного такого підрозділу не обов'язково відображатиме вже продемонстровані сильні сторони багатосторонньої взаємодії. **Замість цього Інститут Ассера рекомендує створити багатосторонню робочу групу, у якій центральну роль відіграватиме держава (Міністерства юстиції та внутрішніх справ), відповідальну за визначення ролей і обов'язків, з урахуванням досвіду де-факто робочої групи КЦПД, АПУ та міжнародних партнерів, а також інших основних зацікавлених сторін. Процес вступу до ЄС створює політичний важіль для просування**

необхідних реформ і виділення ресурсів на потреби сектора правосуддя, зокрема захисту.

1.2 Диспропорція між суб'єктами системи кримінального правосуддя

7. Під час стратегічних зустрічей учасники зазначали, що відсутність інституційного осередку та підтримки з боку держави для адвокатів може мати наслідки для забезпечення рівності сторін у судовому процесі. Серед прикладів диспропорцій було наведено перелічені нижче.
 - (1) Прокурори та судді мають доступ до навчальних заходів, які координують централізовані органи, такі як Тренінговий центр прокурорів України та Національна школа суддів України. Хоча Вища школа адвокатури НААУ і функціонує як інституційний орган, який міг би координувати навчальну діяльність для адвокатів, наразі вона не має достатніх ресурсів, щоби зосередитися на цій роботі.
 - (2) Адвокати (зокрема чоловіки) не мають таких самих дозволів і/або звільнень, як прокурори, судді чи представники громадянського суспільства, для виїзду з України для участі в тренінгах або навчальних візитах.
 - (3) Адвокати не отримують належної винагороди та ресурсів для ведення складних справ, пов'язаних із конфліктом (особливо враховуючи, що постанова Кабінету Міністрів № 465, яка встановлює порядок оплати, визначає надзвичайно низьку базову ставку — приблизно 150 грн (~3,5 євро) за годину), тоді як воєнний стан передбачає врахування складнощів, перед якими постають слідчі та прокурори під час розслідування.
 - (4) Законодавчі ініціативи, спрямовані на захист адвокатів, не були пріоритетними для уряду, оскільки ширша реформа адвокатури наразі перебуває лише на етапі обговорення. Наприклад, Україна досі не підписала нещодавно ухвалену Конвенцію Ради Європи про захист професії адвоката;
 - (5) З огляду на непропорційно високі ризики для безпеки, перед якими постають адвокати, не було запроваджено жодних законодавчих чи практичних заходів для юридичного захисту адвокатів, які ведуть справи про воєнні злочини або інші чутливі справи, що гарантували б їм захист від залякувань, переслідувань чи неналежного тиску з будь-якого боку.
 - (6) Уряд не вжив заходів для подолання негативного ставлення до адвокатів із боку суспільства (включно з іншими учасниками системи кримінального правосуддя в справах, пов'язаних із конфліктом, як-от прокурори та судді), зокрема через

централізовану інформаційну кампанію, яка б доносила до широкого загалу та ЗМІ важливість функції захисту.

- (7) Адвокати залежать від дій правоохоронних органів і органів прокуратури в забезпеченні своєчасного й повного доступу до матеріалів справи, що не завжди забезпечується належним чином.
 - (8) У той час як адвокати, призначені через систему безоплатної правової допомоги, призначаються відповідно до українського законодавства (стаття 46(3) КПК) та/або через фінансові обмеження в рамках системи, яка не може забезпечити додаткових адвокатів або допоміжний персонал, обвинувачення зазвичай складається з команд, до складу яких входять декілька адвокатів.
 - (9) На відміну від своїх колег по процесу, адвокати не мають доступу до основних послуг, таких як незалежні експерти, судово-медичний аналіз або слідчі.
8. Під час зустрічей було наголошено, що ефективний захист залежить не лише від дій самого адвоката, а й від того, наскільки уряд, парламентські комітети, інші учасники системи кримінального правосуддя та суспільство загалом ставлять адвоката в умови, рівні до умов інших учасників процесу. **Інститут Ассера рекомендує, щоб уряд України надавав фінансову й інституційну підтримку для забезпечення принципу рівності сторін, а також, щоб у судовому процесі були створені належні умови для ефективного захисту. Також уряд має запровадити заходи захисту, які б усували негативне ставлення або перешкоди, які створюють прокурори й судді щодо адвокатів, щоб запобігти упередженості чи порушенням презумпції невинуватості – відповідно до національних, міжнародних і європейських стандартів справедливого судового розгляду** (див. Інститут Ассера, [«Посібник для правників в Україні: забезпечення справедливості в провадженнях, пов'язаних зі збройним конфліктом»](#), 2025). Це можна реалізувати, усуваючи вказані вище диспропорції та наголошуючи на важливості захисту прав адвокатів. **Комітети Верховної Ради України й Уповноважений Верховної Ради з прав людини (Омбудсман) можуть відігравати роль у моніторингу й адвокації для подолання нерівності. Крім того, учасники кримінального процесу, включно з прокурорами та суддями, мають усвідомлювати ролі один одного й спільно долати дисбаланс.** Учасники стратегічних зустрічей зазначали, що на додаток до цільових тренінгів для адвокатів, спільні заходи та навчання за участі прокурорів, адвокатів і суддів можуть сприяти глибшому розумінню ролей кожної сторони та наближенню до рівноправності.

Розділ 2. Визначення статусу адвоката: спеціалізований, але інклюзивний підхід

9. Надання вторинної безоплатної правничої допомоги в Україні забезпечують центри безоплатної правничої допомоги й адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу. Станом на 2025 рік, у цьому реєстрі є понад 9000 адвокатів. Близько 3000 із них щороку укладають контракти із системою безоплатної правничої допомоги й отримують доручення на захист у кримінальних провадженнях, а також представництво в цивільних, адміністративних і кримінальних справах. Після ухвалення рішення про надання вторинної безоплатної правничої допомоги центр безоплатної правничої допомоги призначає адвоката з реєстру, який уклав відповідний контракт із таким центром на надання такої допомоги.
10. У більшості справ, пов'язаних із конфліктом, в Україні обвинувачені не мають адвоката, залученого на приватній основі. Оскільки правнича допомога обов'язкова в цій категорії справ, захист забезпечується шляхом призначення (стаття 52 КПК). Відповідно, адвокатів найчастіше призначають через систему безоплатної правничої допомоги. За даними КЦПД, з 2022 року система безоплатної правничої допомоги призначила понад 111 адвокатів у 222 справах, у 2023 році — 152 адвокатів у 421 справі, а у 2024 році — 192 адвокати у 493 справах. Відносно невелика кількість адвокатів, задіяних у таких справах (порівняно із загальною кількістю в реєстрі), пояснюється двома основними чинниками: (1) такі справи розглядають не по всій території України, а лише в окремих областях та в місті Києві; (2) не всі адвокати в цих областях готові братися за такі справи.
11. Ці адвокати не обмежуються лише кримінальним захистом, а також представляють клієнтів у широкому спектрі справ, зокрема як представники потерпілих у цивільних позовах чи кримінальних процесах. На стратегічних зустрічах адвокати з України зазначали, що не було б ні фінансово, ні практично доцільно займатися виключно захистом обвинувачених у справах, пов'язаних із конфліктом, адже ці справи зазвичай є частиною ширшого портфеля роботи адвоката.
12. Одним із викликів цієї системи є те, що на практиці в Україні поняття «адвокат» у справах, пов'язаних із конфліктом, може ототожнюватися із захистом прав потерпілих, а не лише із захистом обвинуваченого в кримінальному провадженні. Крім того, випадки, коли приватні юридичні фірми укладають контракти на представництво обвинуваченого в таких справах, рідкісні переважно тому, що багато справ слухають

заочно, обвинувачені перебувають в ізоляції, або через фінансову неспроможність самих обвинувачених. В Оцінці потреб USAID 2023 зроблено висновок, що в українському юридичному середовищі наразі спостерігається низька зацікавленість у створенні спеціалізованої групи адвокатів, а Звіт про перебіг проєкту USAID за 2024 рік продемонстрував, що аналіз потреби в спеціалізації досі не було проведено.

13. Якщо йдеться про підтримку адвокатів у справах, пов'язаних із конфліктом, то необхідно чіткіше визначити, кого саме потрібно вважати «адвокатом». Визначення поняття адвоката для цілей створення спільноти, через яку можуть реалізовуватися навчальні можливості та взаємна підтримка, необов'язково має повністю збігатися з критеріями, що висуваються до адвокатів, призначених через систему безоплатної правничої допомоги для захисту в справах, пов'язаних із конфліктом.

Рекомендація 3. До складу адвокатів мають входити ті, хто вмотивований захищати обвинувачених у справах, пов'язаних із конфліктом: потрібно здійснювати моніторинг діяльності адвокатів, які охоче приймають доручення на захист у таких справах і реалізують активну стратегію захисту із застосуванням відповідних міжнародних та європейських стандартів із метою поступового формування списку осіб, які демонструють мотивацію до активного захисту. Тим часом щонайменше має вимагатися письмове підтвердження такої мотивації для участі в Тренінгах для тренерів (ТТ) та в спеціалізованих освітніх заходах, що виходять за межі базового рівня підготовки.

Рекомендація 4. Розглянути можливі конфлікти інтересів: потрібно надати чіткі рекомендації щодо врегулювання конфлікту інтересів у справах, пов'язаних із конфліктом, особливо коли один і той самий адвокат представляє потерпілих і обвинувачених у різних провадженнях (практичне застосування статті 9 [Правил адвокатської етики](#)).

Рекомендація 5. Адвокати, призначені через систему безоплатної правничої допомоги, мають бути компетентними для участі в справах, пов'язаних із конфліктом, щоб забезпечити ефективний захист: такі адвокати повинні пройти певні наявні навчальні програми, розроблені національними або міжнародними партнерами, або пройти централізовану навчальну програму (якщо її буде розроблено в майбутньому), і/або мати відповідну практику в таких справах (практичне застосування правил 11 та 17 Правил адвокатської етики до справ, пов'язаних із конфліктом).

Рекомендація 6. До участі в захисті мають залучатися приватні юридичні фірми: це дозволить впровадити більш інклюзивний і гнучкий підхід, який доповнюватиме систему безоплатної правничої допомоги, особливо у випадках, коли обвинувачені постають перед судом особисто (наприклад, у справах щодо колабораціонізму чи державної зради).

Рекомендація 7. Створити спільноту адвокатів: до такої спільноти мають входити новатори, які вже мають початковий досвід у справах, пов'язаних із конфліктом, проходять

навчання й мотивовані стати амбасадорами професійної спільноти. Оскільки мотивація є критично важливим чинником, до участі також можуть бути залучені менш досвідчені адвокати й представники приватних фірм, а сама спільнота може зростати з часом. Список учасників спільноти та його модерацію може створити та здійснювати координаційний орган.

2.1 Мотивація як основний компонент

14. Під час стратегічних зустрічей було висловлено думку, що, хоча створення окремого підрозділу чи спеціалізованого напрямку в межах юридичної професії для справ, пов'язаних із конфліктом, може здаватися привабливим варіантом, на практиці така структура може виявитися контрпродуктивною, особливо якщо зацікавленість серед практиків буде обмеженою. Це перегукується з висновками Оцінки потреб USAID 2023, де «наявність бажання» було визначено як необхідну умову для призначення адвоката в справі. У межах консультацій, проведених за проєктом Інституту Ассера «Відновлення гідності та правосуддя в Україні», і на стратегічних зустрічах українські практики наголошували, що адвокати в справах, пов'язаних із конфліктом, мають високу мотивацію, адже самостійно поглиблюють свої знання права й практики поза межами своєї щоденної роботи та без додаткового стимулу.
15. Водночас постає питання: чи йдеться про мотивацію до опанування базових знань для участі в таких справах у будь-якій ролі, чи про мотивацію до активного захисту обвинуваченого в справах, пов'язаних із конфліктом. Перша форма мотивації може бути достатньою для участі в окремих навчальних програмах, адже теоретичні знання про міжнародне право, підходи до доказів і забезпечення гарантій справедливого суду універсальні, виходять за межі лише захисту й застосовуються також до представництва потерпілих чи обвинувачення. Однак обидва типи мотивації необхідні для призначення в справу, щоб забезпечити ефективний захист і дотримання гарантій справедливого судового розгляду. До того ж, мотивація до активного захисту — необхідна умова участі в програмах підготовки тренерів і наставництва. Якщо ж така мотивація відсутня в слухачів курсів, які виходять за межі базових знань і стосуються стратегій захисту, побудови позиції в справі, розслідування й методів перехресного допиту, таке навчання буде марним. У такому разі здобуті знання просто не будуть реалізовані на практиці.
16. Наявність мотивації до активного захисту можна достовірно оцінити лише після того, як адвокат буде призначений у справу, пов'язану з конфліктом, і виконає свої обов'язки. **Інститут Ассера рекомендує здійснювати моніторинг адвокатів, які охоче беруть**

участь у справах, пов'язаних із конфліктом, і реалізують активну стратегію захисту, що ґрунтується на міжнародних і європейських стандартах, з метою поступового формування списку адвокатів, які органічно демонструють мотивацію до активного захисту. Тим часом, письмове підтвердження мотивації має бути обов'язковою умовою участі в програмах підготовки тренерів і в усіх освітніх заходах, які виходять за межі базової підготовки.

2.2 Конфлікти інтересів

17. Одним із запитань, що потребує додаткового вивчення, є наявність потенційного конфлікту інтересів у випадках, коли адвокати, призначені через систему безоплатної правничої допомоги, у межах своєї щоденної практики одночасно представляють як потерпілих, так і обвинувачених (у різних провадженнях). Під час стратегічних зустрічей самі адвокати зазначали, що мають залишатися гнучкими й не вважають таку ситуацію конфліктною. Цікаво, що питання конфлікту інтересів значно гостріше постає у випадку суддів, де спостерігається високий рівень самовідводів і заяв про відвід. Підстави для відводу передбачені статтею 75 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, коли «суддя, його близькі родичі чи члени сім'ї особисто зацікавлені в результатах провадження», або ж коли є «інші обставини, що викликають сумнів у неупередженості судді». Утім, оскільки багато суддів, що працюють зі справами, пов'язаними з конфліктом, можуть самі мати досвід подібних ситуацій або перебувати в соціальному чи професійному зв'язку з особами, яких безпосередньо зачепили обставини справи, питання неупередженості залишається складним. Наприклад, у Донецькій і Луганській областях заяви про відвід часто обґрунтовуються сімейними, дружніми чи особистими зв'язками з учасниками провадження або попередньою участю судді в розгляді цієї справи чи пов'язаних справ. Проте не всі заяви задовольняють, і практика залишається непослідовною (див. Посібник для правників в Україні: забезпечення справедливості в провадженнях, пов'язаних зі збройним конфліктом, пункт 97).
18. Загальні правила щодо конфлікту інтересів для адвокатів в Україні містяться в статті 9 Правил адвокатської етики. Однак Інститут Ассера рекомендує розробити окремі рекомендації щодо уникнення конфлікту інтересів у справах, пов'язаних із конфліктом, особливо в ситуаціях, коли адвокати можуть одночасно представляти потерпілих і обвинувачених у різних провадженнях.

2.3 Обов'язкова спеціалізація

19. В Оцінці потреб USAID за 2023 рік було зроблено висновок, що не існує єдиного підходу до обов'язкової спеціалізації для адвокатів, яких призначають у справах про воєнні злочини. Особи, включені до реєстру адвокатів які можуть надавати БВПД, могли проходити навчання, організоване національними або міжнародними організаціями, однак його зміст і рівень різняться. Не всі призначені адвокати проходили навчання з міжнародного та європейського права, що застосовується в справах, пов'язаних зі збройним конфліктом, або щодо відповідних стратегій захисту. При цьому рівень самостійного навчання оцінити неможливо. Оцінка потреб USAID за 2023 рік продемонструвала, що не існує консенсусу щодо обов'язкової спеціалізації адвокатів, які призначаються у справах про військові злочини. Наразі не існує жодної моделі щодо такої спеціалізації. В той час як КЦПД є головним координаційним органом з надання правової допомоги, міжрегіональні центри (центри FLA) є його територіальними підрозділами. Адвокатів призначають міжрегіональні центри відповідно до укладених з ними договорів та правил призначення. При укладанні договорів адвокати можуть вказати, що вони не здійснюватимуть захист у справах, передбачених статтею 438; у таких випадках ці адвокати не можуть бути призначені відповідно до процедури розподілу. КЦПД веде облік (як зазначено вище, пункт 10) адвокатів, призначених для ведення справ, пов'язаних з конфліктом. Особи, призначені для ведення таких справ, можуть пройти навчання в національних та/або міжнародних організаціях, але зміст і рівень такого навчання відрізняється. Не всі призначені особи отримують навчання з міжнародного та європейського права, що стосується справ, пов'язаних з конфліктом, або стратегій захисту в таких справах, проте немає можливості оцінити рівень самоосвіти. КЦПД веде окремий реєстр тих, хто пройшов відповідне навчання, з метою подальшого відбору учасників для подальших навчальних ініціатив. Незважаючи на те, що відповідно до Закону про адвокатуру та Правил адвокатської етики, адвокат самостійно вирішує, чи здатний він забезпечити належний захист з відповідною компетентністю, відповідальність за здійснення моніторингу та оцінку якості, повноти та своєчасності надання безкоштовної вторинної правової допомоги покладається на КЦПД (Стандарти якості надання безкоштовної вторинної правової допомоги, пункт 4).
20. Відсутність вимоги щодо обов'язкової спеціалізації для призначення відображає інклюзивніший підхід, що ставить акцент на мотивації адвоката й праві на вибір адвоката. Однак, як зазначали адвокати в Оцінці USAID за 2023 рік і стратегічних зустрічах, примусове обмеження вибору певним списком спеціалізованих адвокатів

може порушувати гарантоване законом право обвинуваченого на вибір адвоката, передбачене як національним, так і міжнародним/європейським правом. Враховуючи, що адвокати переважно призначаються в межах системи безоплатної правової допомоги, звинувачуваний має право вимагати їх заміни відповідно до закону. Однак звинувачуваний не може вимагати заміни призначеного адвоката з особистих причин або без поважних підстав (див. Верховний суд, Кримінальний Касаційний Суд, [№ 748/1972/19](#)). У практиці звинувачуваний доволі рідко укладає договір з приватною юридичною фірмою про надання представництва.

21. Жорсткий список також може бути неефективним з огляду на те, що збройний конфлікт триває, а окремі адвокати можуть щороку не поновлювати реєстрацію в системі безоплатної правничої допомоги з різних причин. Однак для забезпечення ефективного захисту необхідно встановити мінімальний рівень компетентності. У зв'язку з унікальною природою справ про злочини, пов'язані з конфліктом, цей рівень має виходити за межі базових навичок, необхідних для здійснення адвокатської діяльності, і охоплювати аспекти міжнародного кримінального права (МКП), які застосовуються в Україні. У Міжнародному кримінальному суді (МКС), наприклад, для включення до списку адвокатів встановлено мінімальний рівень досвіду: компетентність у міжнародному кримінальному праві та процедурах і відповідний досвід участі в кримінальних провадженнях як судді, прокурора, адвоката або в подібній ролі. Цей досвід має становити щонайменше десять років для головного адвоката й вісім років для помічника адвоката.
22. Незважаючи на те, що такий рівень досвіду може бути недосяжним в національному контексті України, Інститут Ассера рекомендує, щоб у випадках призначення адвокатів через систему безоплатної правничої допомоги в справах, пов'язаних зі збройним конфліктом, такі адвокати пройшли певні вже існуючі навчальні програми, розроблені національними або міжнародними партнерами, або централізовану навчальну програму (якщо така буде розроблена в майбутньому) та/або мали відповідний досвід у таких справах.

2.4 Роль приватних юридичних фірм

23. Як зазначалося вище, приватні юридичні фірми в Україні рідко укладають договори безпосередньо на захист обвинувачених у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом. Це пов'язано з характером таких справ і центральною роллю системи безоплатної правничої допомоги. У межах цієї системи адвокати можуть працювати як самозайняті

особи, у складі юридичних бюро (з одним засновником) або як частина юридичної особи — «Адвокатського об'єднання» (АО). Договір на надання правничої допомоги укладається безпосередньо з адвокатом або з АО, яке він представляє.

24. Є також додаткові труднощі, що стримують участь приватних адвокатів, як-от санкції (і обмеження на транзакції з РФ), відсутність ресурсів і знань у сфері відповідних злочинів. Водночас під час стратегічних зустрічей було запропоновано не виключати приватні юридичні фірми з-поміж суб'єктів, які можуть вважатися «адвокатами» в Україні з урахуванням стратегічного підходу.
25. Було проведено паралель із Нідерландами, де лише кілька юридичних фірм ведуть більшість складних справ про міжнародні злочини. Стверджувалося, що невід'ємна перевага такого зосередженого досвіду впливає зі щоденного, органічного обміну інформацією, стратегічними думками та новаторськими ідеями між досвідченими юристами. Ця безперервна взаємодія між колегами вважається незамінною для розробки та вдосконалення ефективних стратегій захисту, особливо з огляду на унікальну складність і динамічну судову практику, що характерні для справ у сфері міжнародного кримінального права.
26. Це спостереження свідчить про те, що замість зосередження винятково на спеціалізації окремих адвокатів, варто сприяти формуванню екосистеми, сприятливої для появи та розвитку спеціалізованих адвокатських об'єднань у справах захисту в Україні. Така стратегія може стати надзвичайно ефективною в довгостроковій перспективі для зміцнення колективного досвіду й спроможності. Спеціалізовані об'єднання можуть формувати інституційну пам'ять і накопичувати колективні знання, які виходять за межі досвіду окремих практиків. **Інститут Ассера рекомендує визнавати (або залучати) адвокатів із приватних/спеціалізованих фірм як адвокатів у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом. Такий підхід більш інклюзивний і гнучкий, а також може доповнити систему безоплатної правничої допомоги, особливо в справах, де обвинувачені особисто постають перед судом (наприклад, у справах про колабораціонізм чи державну зраду).**

2.5 Усе більша спільнота

27. Хоча спеціалізація винятково як адвоката в справах, пов'язаних із збройним конфліктом, наразі не може бути ні можливою, ні бажаною, створення спільноти серед адвокатів, які представляють обвинувачених в Україні, було визнано ключовим у Звіті про оцінку потреб USAID 2023 року. **Інститут Ассера рекомендує, щоб спільнота адвокатів**

складалася з основоположників, які вже мають початковий досвід у справах, пов'язаних із конфліктом, які проводять тренінги після проходження власного навчання й мають мотивацію виступати адвокатами інтересів спільноти. Оскільки мотивація є критично важливим чинником, до участі також можуть бути залучені менш досвідчені адвокати й представники приватних фірм, а сама спільнота може зростати з часом. Ця спільнота може стати найстратегічнішим підходом до формування колективного знання, заохочення взаємодопомоги та координації й спрямування майбутніх освітніх можливостей. Поняття «адвокат» можна визначати з огляду на приналежність до цієї спільноти, що сприятиме балансу сил та підвищенню суспільного визнання ролі захисту. Координаційна структура (наприклад, КЦПД, АПУ або інша установа) може вести й модерувати реєстр учасників спільноти або охочих до неї приєднатися.

Розділ 3 — Ресурси й освітні можливості

28. Забезпечення адвокатів належними ресурсами й освітніми можливостями вимагає координації та централізації навчальних ініціатив, урахування різних освітніх форматів, використання вже наявних ресурсів і уникнення дублювання. Необхідно широко поширювати та перекладати відповідні матеріали, а також забезпечити доступ до цих матеріалів адвокатам, як для того, щоб вони мали можливість працювати за тими ж умовами, що і їхні колеги.

Рекомендація 8. Створити централізовану навчальну програму: послідовну, комплексну й акредитовану навчальну програму з міжнародного кримінального права (МКП), міжнародного гуманітарного права (МГП), міжнародного права прав людини (МППЛ), включно з гарантіями справедливого судового розгляду, і практичними навичками захисту в справах, пов'язаних із конфліктом. Робоча група (як та, що згадувалася в розділі 1) може консолідувати, об'єднати й використовувати наявні ресурси для розробки такої навчальної програми.

Рекомендація 9. Забезпечити фінансову й інституційну підтримку створення й функціонування сталого тренінгового й ресурсного центру для адвокатів: уряд України та міжнародні донори мають надати пріоритету підтримці таких ініціатив, можливо, шляхом посилення наявних платформ АПУ/КЦПД, через НААУ або нову спільну структуру.

Рекомендація 10. Розглянути різноманітні формати навчання: включно з базовими тренінгами, спеціалізованими навичками, моделюванням судових процесів і підготовкою тренерів в онлайн-форматі та в Україні (щоб подолати обмеження на виїзд), з урахуванням передового досвіду міжнародних і національних навчальних центрів.

Рекомендація 11. Поширювати й перекладати ресурси: уряд і міжнародні донори мають об'єднати зусилля та профінансувати переклади. Полегшення перекладу має бути основним пріоритетом для робочої групи із централізації ресурсів. Така робоча група також має розробити надійні й ефективні стратегії поширення наявних ресурсів.

Рекомендація 12. Дослідити достатність ресурсів для захисту: робоча група має провести опитування щодо потреб адвокатів у відповідній інфраструктурі, щоб сформувати координовану адвокаційну стратегію щодо змін до законодавства або розширення наявних ресурсів. Уряд України має видати директиви для всіх правоохоронних органів і прокуратури щодо повної співпраці із адвокатами (а ті, своєю чергою, мають активно співпрацювати).

3.1 Координація та централізація навчальних можливостей

29. Звіт по прогресу проєкту USAID за 2024 рік і стратегічні зустрічі засвідчили, що багато українських та міжнародних організацій підтримують адвокатів, пропонуючи їм надання навчання й ресурси, однак зусилля фрагментовані, що приводить до дублювання або прогалин. Серед активних учасників — Інститут Ассера, IBA, БДІПЛ, USAID, Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (КМЕС), Рада Європи (включно з ініціативою HELP), «Право-Justice» і українські ОГС. Уже надані можливості, серед іншого, передбачають:

- [Онлайн семінари](#) IBA та АПУ для адвокатів, 2022 рік;
- вебінар БДІПЛ і КЦПД для адвокатів, 2023 рік;
- серія відео-лекцій для адвокатів від АПУ, КЦПД, Міністерства юстиції, IBA та програма USAID «Справедливість для всіх» ([доступна](#) на YouTube-каналі КЦПД);
- [Посібник для адвоката](#) співавтори: Марі О'Лірі, Коллін Роган, Андрій Яковлев, USAID «Справедливість для всіх», 2024 рік (українська версія [тут](#));
- тренінги Інституту Ассера й АПУ для адвокатів і представників потерпілих ([доступні онлайн](#));
- навчальні поїздки до Гааги (Інститут Ассера або в співорганізації з АПУ та IBA, 2024 та 2025 роки);
- Інституту Ассера [«Посібник для правників в Україні: забезпечення справедливості в провадженнях, пов'язаних зі збройним конфліктом»](#), 2025 рік (український переклад буде доступний у липні 2025);
- моделювання судового процесу із залученням адвокатів і суддів під час навчальної поїздки до Гааги, 2025 рік;
- курс HELP із [Міжнародного гуманітарного права та прав людини](#)

- Навчальна програма [«Правнича допомога під час воєнного стану»](#), що охоплює такі курси: особливості виконавчого провадження під час дії воєнного стану; порядок проходження військової служби; порядок отримання компенсації за пошкоджене або знищене майно; захист прав дитини в умовах воєнного стану; правовий захист осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; захист прав цивільних осіб, що постраждали від збройної агресії проти України; дистанційний курс з міжнародного гуманітарного права; дистанційний курс із застосування алгоритму дій щодо отримання компенсації за зруйноване майно; встановлення юридичних фактів на тимчасово окупованих територіях; особливості сімейних правовідносин під час війни; відшкодування збитків, завданих агресією Росії; документування воєнних злочинів;
 - тренінги A4ID для адвокатів;
 - підготовка тренерів «Право-Justice»;
 - вебінари «Право-Justice».
30. Інші ресурси, які були (або будуть) розроблені для інших суб'єктів системи правосуддя, але можуть бути корисні для адвокатів в Україні:
- курс [«Міжнародна кримінальна практика»](#) від АПУ;
 - програма USAID «Справедливість для всіх», Global Rights Compliance та UpRights — [«Посібник із розгляду міжнародних злочинів»](#), 2023 рік (для суддів, але містить детальний виклад національних, міжнародних і європейських стандартів, що стосуються справ про воєнні злочини, українська версія [тут](#));
 - Інститут Ассера «Стратегічні рекомендації для судової влади: огляд вироків у справах про воєнні злочини в Україні», 2025 рік (містить аналіз понад 50 справ за статтею 438 Кримінального кодексу України, що розглядаються в Україні), (ще недоступно українською мовою);
 - база даних, що надає аналіз національних справ, пов'язаних із конфліктом в Україні (обговорюється між Chemonics (раніше USAID) і Вищою радою правосуддя);
 - [«База міжнародних злочинів»](#) Інституту Ассера, що містить стислий огляд справ про міжнародні злочини, які розглядали національні, міжнародні та змішані суди й трибунали (український переклад ще не доступний);
 - Український переклад книги Кассезе *«Міжнародне кримінальне право» (International Criminal Law)*, 2025 рік.
31. Наразі КЦПД і АПУ виконують роль координаторів навчальних можливостей і виявляють наявні прогалини, однак ця діяльність здійснюється без офіційного схвалення чи фінансування. АПУ запустила спеціальну онлайн-[платформу](#) для

безперервного навчання юристів, а платформа дистанційного навчання КЦПД створила онлайн-бібліотеку з ресурсами для правників. Утім, обидві ініціативи спрямовані на ширше коло споживачів, ніж винятково на адвокатів, як це визначено в Розділі 2.

32. Попри значну кількість ініціатив, реалізованих або таких, що перебувають у розробці, досі не створено послідовної, комплексної та акредитованої навчальної програми з МКП, МГП, МППЛ (включно з гарантіями справедливого судового розгляду) і практичними навичками захисту в справах, пов'язаних із конфліктом. **Інститут Ассера рекомендує, щоб робоча група (згадана в Розділі 1) узагальнила, об'єднала та доопрацювала наявні ресурси з метою розробки такої програми.** Під час стратегічних зустрічей було наголошено, що створення централізованої програми може бути складним завданням через труднощі з утриманням адвокатів у довгострокових спеціалізованих програмах навчання через відсутність професійних балів або через конкуренцію з нагальними справами. **Водночас таку програму можна було б регулярно оновлювати відповідно до нових правових розробок, і вона була б загальнодоступною, формуючи авторитетну основу для комплексної юридичної освіти в цій спеціалізованій галузі.** Це також сприяло б послідовності та спростило б оцінку компетентності призначених адвокатів і добір учасників майбутніх освітніх ініціатив.
33. Навіть якщо централізована програма не є пріоритетом, а натомість віддається перевага співпраці між національними й міжнародними партнерами, **уряд України та міжнародні донори мають забезпечити фінансову й інституційну підтримку створення та функціонування сталого навчального й ресурсного хабу для адвокатів, можливо, шляхом посилення наявних платформ АПУ/КЦПД, через НААУ або нову спільну структуру.** Створення такого хабу має бути пріоритетом для багатосторонньої робочої групи, як рекомендовано в Розділі 1.

3.2 Формати навчання

34. Під час стратегічних зустрічей було встановлено, що необхідне поєднання різних форматів навчання: онлайн (включно з аудіо- та попередньо записаними лекціями для зручності доступу), офлайн і практичні вправи, зокрема моделювання судових процесів із залученням суддів, прокурорів і адвокатів. Обмеження на виїзд для чоловіків-адвокатів суттєво ускладнюють участь у міжнародних навчальних поїздках, тому наразі більш реалістичними є внутрішні або онлайн-формати.

35. Міжінституційне (або багатостороннє) навчання корисне для опанування базових процедурних аспектів і загальної теорії МКП/МГП. Водночас **Інститут Ассера рекомендує проводити спеціалізоване стратегічне навчання саме для захисту, з огляду на відмінні навички та цілі, порівняно з іншими учасниками процесу, такими як представники потерпілих.** Практичний підхід значно посилює застосування знань і розвиток критичного мислення, які важливі для ефективного захисту. Після того, як серед адвокатів буде сформовано базовий рівень знань, **Інститут Ассера рекомендує проводити спільні моделювання із залученням прокурорів і суддів для закріплення навичок.** Оскільки у Звіті про перебіг проєкту USAID за 2024 рік зазначено, що програми підвищення обізнаності про психологічний вплив і тренінги зі стресостійкості для адвокатів у справах про воєнні злочини не були впроваджені, такі тренінги мають стати частиною навчальних програм.
36. Підхід із застосуванням підготовки тренерів може сприяти сталості. Він гарантує, що нарощування потенціалу не є разовим заходом, а перетворюється на постійний процес, інтегрований у правову систему України, що забезпечує довготривалу стійкість і певну самодостатність. Після підготовки тренери зможуть ширше поширювати знання, адаптуючи зміст до місцевого контексту й нових викликів, що суттєво підвищить актуальність і вплив навчання. **Інститут Ассера рекомендує, щоб навчання для тренерів відбувалося після визначення «першопроходьців» із поміж адвокатів, згаданих у Розділі 2, які могли б узяти участь у таких програмах і стати тренерами.** Водночас варто пам'ятати, що бути тренером — окрема компетенція, що вимагає здатності чітко пояснювати складні поняття, сприяти навчанню й адаптуватися до різних потреб слухачів. Тому не потрібно вважати, що всі адвокати автоматично повинні ставати тренерами — лише ті, хто усвідомлює зміст цієї ролі й готовий її взяти на себе. Розширення навчальних можливостей дасть змогу виявляти тих, хто згодом зможе стати тренером, і проводити з ними відповідну підготовку.
37. **Особи або установи, які керуватимуть навчальним і ресурсним хабом для адвокатів, мають співпрацювати з установами, що забезпечують навчання інших учасників системи кримінального правосуддя, зокрема з Тренінговим центром прокурорів і Національною школою суддів, для обміну досвідом та сприяння співпраці, де це доречно.** Цінні уроки також можна почерпнути з міжнародного досвіду, зокрема діяльності Асоціації адвокатів захисту, які практикують у міжнародних судах і трибуналах (ADC-ICT).

3.3 Поширення та переклад матеріалів

38. Як зазначено вище, значна частина наявних ресурсів досі не перекладена українською мовою, що створює практичну, хоча й цілком можливу для усунення перешкоду на шляху до підвищення рівня знань. У Звіті про оцінку потреб USAID 2023 року, Звіті про перебіг проєкту USAID за 2024 рік, а також під час стратегічних зустрічей було підкреслено важливість перекладу наявних матеріалів, міжнародних правових текстів і судових рішень українською мовою. **Інститут Ассера рекомендує, щоб уряд України та міжнародні донори об'єднали ресурси та профінансували переклад, а також, щоб сприяння перекладу стало одним з основних пріоритетів робочої групи, відповідальної за централізацію ресурсів.**
39. Така робоча група також має розробити надійну й ефективну стратегію поширення наявних матеріалів, включно з доступними онлайн-версіями, друкованими копіями, цільовими заходами та семінарами, а також інтеграцією в централізовану навчальну програму, щоб забезпечити їх охоплення всіма відповідними фахівцями й активне використання.

3.4 Доступ до відповідних засобів

40. Під час стратегічних зустрічей було відзначено, що збирання доказів, особливо з тимчасово непідконтрольних територій або через державну політику, є суттєвою перешкодою для адвокатів у справах, пов'язаних із конфліктом. Адвокати також постають перед труднощами в доступі до незалежних експертів через обмежені ресурси та вимогу про затвердження експертів Міністерством юстиції. Крім того, адвокати часто працюють одноосібно, без команди адвокатів або слідчих. Хоча схожі виклики виникають у адвокатів як у міжнародних, так і в національних юрисдикціях, доступ до належної інфраструктури залишається критично важливим для побудови лінії захисту, а отже й забезпечення ефективного захисту. **Інститут Ассера рекомендує, щоб робоча група, що займається централізацією ресурсів, провела опитування щодо потреб адвокатів у відповідних засобах із метою розробки координованої адвокаційної стратегії для внесення змін до законодавства або розширення наявних ресурсів.**
41. Доступ до відповідних засобів також залежить від співпраці з правоохоронними органами. **Уряд України має видати директиви всім правоохоронним органам (Національна поліція, Служба безпеки, Державне бюро розслідувань) і Офісу Генерального прокурора щодо забезпечення повної співпраці із адвокатами, зокрема**

своєчасного доступу до клієнтів, матеріалів справи та безперешкодного здійснення адвокатського розслідування. Водночас ці органи мають самостійно вживати заходів для забезпечення такої співпраці.

Розділ 4 — Можливості для діалогу

42. Вимогливий і часто ізоляційний характер роботи адвокатів, які здійснюють захист осіб, обвинувачених у воєнних злочинах, особливо в умовах збройного конфлікту, яскраво підкреслює необхідність надійних механізмів взаємодопомоги та наставництва між українськими адвокатами, а також у співпраці з міжнародними колегами. Такі мережі створюють безцінні можливості для обміну знаннями, стратегічних консультацій, емоційної стійкості та постійного професійного розвитку. **Інститут Ассера рекомендує створити відповідні платформи й можливості для такого діалогу**, оскільки цю потребу також було відзначено у Звіті про оцінку потреб USAID 2023 року та на стратегічних зустрічах.

Рекомендація 13. Створити мережу взаємодії за принципом «рівний-рівному»: скористатися наявними мережами або розробити нові на основі успішних моделей з інших юрисдикцій, щоб адвокати могли отримувати оперативну підтримку від колег або міжнародних експертів.

Рекомендація 14. Організувати публічну конференцію, присвячену діяльності адвокатів в Україні.

43. Наразі не створено жодної формальної онлайн-мережі «рівний-рівному», хоча АПУ вже розглядає таку можливість. Під час стратегічних зустрічей також було зазначено, що деякі хаби в межах системи безоплатної правничої допомоги вже можуть виступати як платформи для обміну досвідом між адвокатами. Оцінка потреб USAID за 2023 рік підкреслює, що створити таку мережу технічно просто, а значних фінансових вкладень не потрібно. **Інститут Ассера погоджується, що професійні юридичні організації в інших країнах уже створили такі мережі, які щодня використовують представники спільноти. Вони можуть стати хорошою моделлю для України, особливо в справах, пов'язаних із конфліктом, де потрібна швидка, адресна допомога.** Цифрові платформи можуть ефективно подолати географічні бар'єри та забезпечити постійний обмін досвідом між фахівцями, зокрема щодо тем психічного здоров'я та психологічної підтримки.
44. Мережі «рівний-рівному» можуть охоплювати безпечні онлайн-форуми для обговорень або віртуальні простори для регулярних живих зустрічей. Такі платформи можуть мати активні дискусійні форуми, забезпечувати прямий і безпечний обмін повідомленнями

між колегами та менторами, а також сприяти обміну ресурсами. Коли адвокати надсилають запити чи ставлять запитання іноземним колегам українською мовою через таку платформу, можна використовувати ПЗ на основі штучного інтелекту для якісного перекладу. Водночас у випадках, коли запити стосуються конкретних справ, а не загальних питань, необхідно буде враховувати питання конфіденційності. Такі платформи також можуть стати цінним джерелом узагальнених даних щодо викликів і успішних методів, що сприятиме розробці більш прицільної підтримки для адвокатів.

45. Крім платформ «рівний-рівному», учасники стратегічних зустрічей рекомендували також створити публічні платформи для обговорення викликів, перед якими постає сторона захисту, обміну досвідом із міжнародними й національними експертами, а також для висвітлення ролі адвокатів у справах, пов'язаних із конфліктом (зокрема, враховуючи, що такі публічні діалоги в Україні наразі переважно зосереджені на обвинуваченні й суддях). **Інститут Ассера рекомендує організувати публічну конференцію, присвячену адвокатам в Україні, як корисну відправну точку.**

Висновки та подальші кроки

Функція захисту залишається беззаперечно критичною, хоча й часто недооціненою складовою системи кримінального правосуддя України. Стратегічні консультації, проведені в травні 2025 року, стали майданчиком для підбиття підсумків прогресу після Оцінки потреб USAID 2023 року та Звіту про перебіг проєкту 2024 року. Вони висвітлили складне поєднання викликів і можливостей, перед якими й надалі постають адвокати в справах, пов'язаних зі збройним конфліктом в Україні. Сформувався консенсус: попри досягнутий прогрес у певних сферах, попереду беззаперечно стоїть значний обсяг роботи для координації діяльності та надання міжінституційної підтримки, забезпечення інституційної рівності, належного ресурсного забезпечення, узгоджених освітніх можливостей і ресурсів, а також платформ для діалогу для адвокатів в Україні. Стратегічний підхід потрібно реалізувати поетапно. Інститут Ассера рекомендує перелічені нижче першочергові кроки.

- (1) Створити багатосторонню робочу групу, у якій державні органи відіграватимуть центральну роль у розмежуванні ролей і обов'язків. Це має відбуватися під керівництвом *де-факто* робочої групи в складі КЦПД, АПУ, міжнародних партнерів та інших ключових зацікавлених сторін.

- (2) Робоча група має визначити поняття «адвокат у справах, пов'язаних зі збройним конфліктом», щоб сформувати спільноту таких адвокатів, до якої ввійдуть як вузькоспеціалізовані «першопроходьці», так і ширше коло фахівців.
- (3) Після чіткого окреслення спільноти необхідно провести оновлену оцінку потреб і безпекової ситуації.
- (4) Робоча група має об'єднати наявне фінансування, виявити фінансові прогалини та забезпечити фінансування основних видів діяльності.
- (5) Робоча група має централізувати наявні освітні ініціативи та ресурси, створивши відповідний «хаб» і забезпечивши їх широке поширення серед адвокатської спільноти.
- (6) Робоча група має насамперед виділити кошти на переклад наявних ресурсів і сприяти їх перекладу, якщо це потрібно.

У подальшій фазі може бути реалізовано описані далі кроки.

- (7) На основі наявних ресурсів і оновленої оцінки потреб робоча група має розробити акредитовану та централізовану навчальну програму, яка охоплюватиме різні формати, а також теоретичні, практичні й психологічні компоненти.
- (8) Робоча група має розпочати розробку й реалізацію ініціатив із підтримки «рівний-рівному» та наставництва, а також поступово розширювати їх.
- (9) Робоча група має розпочати розробку пілотної інформаційно-просвітницької кампанії, яка висвітлює роль захисту.
- (10) Робоча група має визначити основні дії, необхідні з боку уряду України, зокрема законодавчі зміни, розробку практичних настанов або інституційну підтримку, співпрацюючи безпосередньо з урядом або просуваючи їх реалізацію.

Загалом розробка стратегічного підходу до захисту в справах, пов'язаних зі збройним конфліктом, на тлі війни, що триває, і процесу вступу до ЄС вимагатиме гнучкості, і процесу вступу до ЄС вимагатиме гнучкості, адаптивності, інклюзивності та заходів на місцях.

Інформація про проєкт

Цей короткий огляд — частина програми консорціуму «Відновлення гідності та правосуддя в Україні», яка покликана сприяти притягненню до відповідальності за міжнародні злочини, скоєні в Україні. Програму фінансує Міністерство закордонних справ Нідерландів, а реалізує Міжнародна організація прав розвитку (International Development Law Organisation — IDLO) у партнерстві з Інститутом Ассера, Центром міжнародно-правового співробітництва (Center for International Legal Cooperation — CILC) та Нідерландським Гельсінським комітетом (the Netherlands Helsinki Committee — NHC).

Проєкт спрямований на інституційне зміцнення та розвиток потенціалу основних сторін в Україні, які мають справу з міжнародними злочинами: прокурорів, працівників поліції, суддів, а також журналістів і організацій громадянського суспільства. Ми віримо, що за підтримки міжнародної спільноти Україна зможе досягти притягнення до відповідальності за ці злочини.

Ministry of Foreign Affairs of the
Netherlands

ASSER
INSTITUTE
Centre for International & European Law

CILC
Center for International
Legal Cooperation

Про Інститут Ассера — Центр міжнародного та європейського права

Місія Інституту Ассера — сприяти розвитку міжнародного та європейського публічного й приватного права. Ми досягаємо цієї мети через:

- **незалежні юридичні дослідження** — ми проводимо фундаментальні, орієнтовані на політику та прикладні дослідження в галузі міжнародного та європейського публічного й приватного права;
- **поширення знань** — ми ініціюємо й організовуємо наукові та експертні зустрічі, (професійну) освіту й публічні заходи з метою поширення знань про міжнародне та європейське публічне й приватне право. Крім того, ми долучаємося до суспільних дискусій, поширюючи юридичні знання.

